

Klemen Jelinčič Boeta

HANOH LEVIN IN NJEGOV GLEDALIŠKI SVET

Že od osnovanja države Izrael se je izraelsko gledališče veliko ukvarjalo s težavami lastne identitete in identitete svojega občinstva pa tudi s holokavstom, so pa vojne po letu 1948 ter odnosi z Arabci kot sosedji in sovražniki kasneje postali nič manj stalna tema. Natanko dva tedna po osnovanju države Izrael leta 1948 so v tri leta prej ustanovljenem telavivskem gledališču Kameri uprizorili igro *Hodil je po poljih*, ki jo je napisal Moše Šamir. S to uprizoritvijo se je zgodil zgodovinski in tematski premik od judovskega gledališča v deželi Izrael k izraelskemu gledališču. V Izraelu rojeni pisec v tej igri prvič piše o tistih, ki so prav tako rojeni v Izraelu, in sicer brez ruskega naglasa, v moderni in vsakodnevni hebrejščini. Igro, ki je pokazala močno povezavo med hebrejskim gledališčem ter njegovo politično in sociološko okolico, je v slogu Bertolta Brechta režiral Josef Milo. V petdesetih letih 20. stoletja se na izraelskem odru začenja pojavljati dramatika, ki že kritično ocenjuje družbo; Nisim Aloni je na primer pisal o razkolu med ideološkimi sanjami pred osnovanjem države in neizogibnim razočaranjem nad njeno realnostjo nekaj let kasneje. V istem času tudi v slovenščino prevedeni Efrajim Kišon začne satirično predstavljati izraelsko birokracijo in odnos do novih priseljencev.

V šestdesetih letih se je hebrejska dramatika nekoliko odmaknila od gorečih ideoloških vprašanj, kar se je odražalo tudi v bolj mednarodni izbiri besedil in manj lokalnih tonih hebrejske drame. Nisim Aloni je začel uvajati postmodernistične elemente z visokopoetičnim jezikom, pri čemer je izumljal besedne zveze in tudi drugače dajal svoji domišljiji prosto pot. V šestdesetih letih je na sceno stopil tudi Hanoh Levin, čigar dela vključujejo satirične kabarete, politične drame, naperjene proti vojaški mentaliteti, eksistencialne in mitološke drame ... V osemdesetih letih izraelsko gledališče ostaja politično in družbeno močno angažirano, kar dokazuje festival za alternativno gledališče v Akri, kjer žgoče težave vsako leto prikažejo tudi na odru. Med krizami identitete in željo po družbi, v kateri se nikogar nič ne tiče, med Biblijo in Arabci, med svetovno dramo, predelavami religioznih zgodb in izraelskimi romani ter poplavi lokalne televizijske produkcije navkljub izraelsko gledališče še vedno uspešno prodaja zelo veliko število vstopnic.

Hanoh Levin je kot najpogosteje uprizarjani izraelski dramatik v tujini tudi najbolj plodovit izraelski in judovski dramatik vseh časov. Rojen je bil leta 1943 v Tel Avivu vernima staršema, ki sta se pred drugo svetovno vojno

priselila iz Poljske. Obiskoval je versko osnovno in srednjo šolo, religiozen način življenja pa je opustil kmalu po zaključku srednje šole, ko je vstopil v vojsko. Po vojaški službi je na telavivski univerzi študiral filozofijo in hebrejsko književnost, zanimal pa se je tudi za gledališče, ki je postalo tesno povezano z njegovim intimnim življenjem. V dveh zakonih so se mu rodili štirje otroci. Umrli je leta 1999, star komaj 56 let.

Svojo prvo dramsko delo, natančneje satirično politično radijsko igro, je objavil leta 1967, s politično satiro in kabaretom pa je nadaljeval tudi v naslednjih letih. S satiričnim kabaretom *Ti in jaz ter naslednja vojna*, uprizorjenim leta 1968, in z igro *Ketchup* iz leta 1969 je Levin nastopil proti patosu izraelskega militarizma, se norčeval iz nesposobnosti izraelskih državnikov ter se na makabrističen način ukvarjal z žalovanjem. Njegova kritična dela so takoj naletela na ostre kritike. S tretjo politično igro, ostro komedijo *Kraljica kopalnice*, prvo predstavo, ki so jo uprizorili v državnem gledališču Kameri v Tel Avivu leta 1970, je zaradi rabe prostaškega jezika in provokativnih prizorov proti Svetemu pismu in nekaterim značilnostim takratne družbe izzval val protestov. Protestniki so med drugim motili predstave, vlada pa je grozila z ukinitvijo državne finančne podpore gledališču. Levin je vseeno še naprej pisal drame, pa tudi komedije, a vse niso razburkale občinstva ali kritikov. Skupno je Levin napisal 63 iger, od teh jih je 22 tudi režiral. Kmalu po njegovi smrti so izšla njegova zbrana dela v 17 zvezkih.

Hanoh Levin je svojo gledališko pot začel kot satirik; satira, ki po njegovem mnenju deluje samo kot literarno orodje, se v njegovih delih pojavlja neprenehoma. Levinova besedila se da na grobo razdeliti v tri skupine: satirične kabarete z neposrednim odzivom na politični vsakdan, komedije, ki se osredotočajo na posameznike, družino, prijatelje in stanovanjsko soseso in v katerih se ne pojavljata ne mesto in ne država, ter filozofska in mitična dela, osnovana na bibličnih in drugih mitih, pri katerih še posebej izpostavlja vprašanje nesmiselnosti človekovega trpljenja. Na trditve kritikov, da se ponavlja, je odgovarjal, da je treba njegove like in tematiko obravnavati kot posamične scene, situacije in slike, v katerih se pojavljajo različni ljudje. Njegova besedila pogosto upodabljajo moškega, ki si želi ljubezni ženske (večinoma) in je za to pripravljen iti do marsikatere skrajnosti. Moški liki v njegovih delih so tako izraziti antijunaki. Primeri skrajnosti velikokrat izražajo zanikanje možnosti, da bi moški od ženske res dobil ljubezen. Preko tega in drugih primerov se da v Levinovih delih zaslediti tudi misel, da človek za lastno izpolnitev potrebuje drugega človeka. V nekaterih njegovih proznih delih je zelo jasno izraženo, da se vse moške strasti usmerjajo v iskanje hiše, žene in tople postelje. Ob vsem tem pa se Levin ukvarja tudi z idejo nesmisla človekovega obstoja – kar je deloma moč povezati tudi z dediščino holokavsta –, pri čemer trdi, da je vsako človekovo gnanje za smislom že v osnovi nesmiselno, tudi pri ljubezni, ki se po začetnem navdušenju prav tako spremeni v siv vsakdan in dolgčas. Levinov umetniški kredo je temeljil na stalni potrebi po kritiziranju izraelske družbe in njene prevladujoče ideologije s stalnim soočanjem z osnovnimi človeškimi vprašanji o življenju in smrti. Ob njegovih predstavah in v njih prisotnih paradoksalnostih je odraščala cela generacija izraelskega gledališkega občinstva.

Levin ni bil popolnoma prepričan, ali je igra *Življenje kot delo* resnično zrela za na oder, imel je občutek, da nekako ni dokončana. Drugi pa niso bili tega mnenja. Za časa njegovega življenja je bila ta igra, ki jo uvrščajo med njegove drame »iz soseščine«, se pravi o vsakodnevnem življenju, uprizorjena dvakrat, nobenkrat pa je ni režiral sam. Krstna uprizoritev je bila v Tel Avivu leta 1989, druga pa v Jeruzalemu leta 1998, leto dni pred avtorjevo smrtjo. V vseh njegovih dramah »iz soseščine« si liki govorijo, kar si ljudje včasih mislimo o drugih, pa si tega ali ne upamo povedati ali pa nas je tega preveč sram. *Življenje kot delo* je ena bolj zajedljivih iger tega sloga, dialogi so na trenutke prav okrutno boleči. Že naslov drame nakazuje edinstveno vsebino: govor je o pogledu na celotno življenje, o tem, kar posameznik ustvari v življenju, a ne toliko v smislu kariere in fizičnega dela, temveč o delu v zasebnem življenju. Jona, izhajajoč iz ideje, da življenje mora imeti smisel, že na začetku pove svoji ženi Levivi, da mu življenja ni uspelo živeti, temveč da se mu je življenje preprosto zgodilo, da življenje prav zaradi bivanja z njo ni imelo smisla. Odgovor na to mu Leviva poda šele takrat, ko je Jona že mrtev in govori le še njegov duh, in sicer da je življenje v partnerstvu delo, da je partnerstvo samo življenjsko delo.